

Rosa Luxemburg (1904)

Den ryska socialdemokratins organisationsfrågor

Artikeln ”Organisationsfrågan i den ryska socialdemokratien” kritiserar Lenins partiuppfattning, främst utifrån Lenins skrift [Ett steg framåt, två steg tillbaka](#), där Lenin för fram sin syn på händelserna under och efter Ryska Socialdemokratiska Arbetarpartiets 2:a kongress (1903), då partiet splittrades i bolsjeviker och mensjeviker.

Det är viktigt att lägga märke till att Rosa Luxemburg i sin artikel kritiserar bara en del av den leninistiska revolutionsteorin, nämligen frågan om partiets organisering. Därför är den titel som anarkister och syndikalister brukar ge artikeln, ”Marxism kontra leninism”, både oegentlig och felaktig.

Det är mindre känt att Lenin faktiskt skrev ett svar till Rosa Luxemburgs kritik (se [Svar av N. Lenin till Rosa Luxemburg: Ett steg framåt, två steg tillbaka](#)), där Lenin bl a hävdar att Rosa missuppfattat och förvrängt hans verkliga uppfattningar. Att så få känner till Lenins svar beror bl a på att det var avsett att publiceras i den tyska socialdemokratiska tidningen *Neue Zeit*, där dock redaktören Karl Kautsky vägrade detta.

Martin Fahlgren (augusti 2008)

I.

En uppgift utan motstycke i den socialistiska rörelsens historia har fallit på den ryska socialdemokratins lott. Det är uppgiften att bestämma vilken som är den bästa socialistiska taktiken i ett land där det fortfarande råder absolut monarki. Det är ett misstag att dra en strikt parallell mellan den nuvarande situationen i Ryssland och de förhållanden som rådde i Tyskland under åren 1878-90, då Bismarcks antisocialistiska lagar gällde. I övrigt är de på intet sätt jämförbara.

De hinder som den socialistiska rörelsen möter genom att det inte finns några demokratiska friheter är av en ganska sekundär betydelse (sic!). Även i Ryssland har den folkliga rörelsen lyckats med att komma över de barriärer, som staten satt upp. Folket har funnit en egen ”konstitution” (men en ganska osäker sådan) i gatans parlament. Om det ryska folket håller denna kurs, kommer det så småningom att vinna fullständig seger över självhärskardömet.

Den främsta svårigheten som den socialistiska verksamheten i Ryssland ställs inför, kommer sig av att borgarklassens herravälde i detta land döljs av en absolutistisk makt. Detta ger den socialistiska propagandan en abstrakt karaktär, medan däremot den kortsiktiga politiska agitationen antar en demokratisk-revolutionär förklädnad.

Bismarcks antisocialistiska lagar ställde vår rörelse utanför den konstitutionella ramen i ett högt utvecklat borgerligt samhälle, där klassmotsättningarna redan slagit ut i full blom i de parlamentariska striderna (häri låg för övrigt det absurda i Bismarcks plan). Situationen är helt annorlunda i Ryssland. Problemet där är hur man skall kunna skapa en socialdemokratisk rörelse vid en tidpunkt, då staten ännu inte är i händerna på borgarklassen.

Denna omständighet har betydelse för agitationen och för sättet att omplantera den socialistiska läran i rysk jord. Den leder också direkt och på ett speciellt sätt till frågan om partiorganisationen.

Under normala förhållanden – dvs när borgarklassens politiska herravälde har föregått socialiströrelsen – får arbetarklassen den första början till politisk solidaritet till skänks av bourgeoisien. På detta stadium är enligt Kommunistiska Manifestet arbetarnas enande inte

resultatet av deras egna strävanden efter enhet utan en följd av borgarklassens handlande ”som för att nå sina egna politiska mål tvingas att sätta proletariet i rörelse...”

Men i Ryssland måste socialdemokratin genom egna ansträngningar skapa en hel historisk period. Den måste leda de ryska proletärerna från deras nuvarande fullständiga splittring, som förlänger enväldet, till en klassorganisering som kommer att hjälpa dem att bli medvetna om sina historiska mål och förbereda dem för kampen att nå dessa mål.

De ryska socialisterna tvingas att genomföra en sådan organisering utan att kunna dra nytta av de formella garantier, som man ofta har under en borgerligt demokratisk regim. De förfogar inte över det politiska råmaterial, som i andra länder består av det borgerliga samhället självt. Liksom Gud Fader måste de så att säga låta sin organisation växa fram ur intet.

Hur skall man åstadkomma en övergång från den organisationstyp som är kännetecknande för det förberedande stadiet inom socialiströrelsen – vanligen präglad av fristående lokala grupper och klubbar med propaganda som huvudsaklig verksamhet – till enheten hos en stor nationell sammanslutning som lämpar sig för gemensam politisk verksamhet över hela det vidsträckta landområde, som behärskas av den ryska staten? Det är de speciella problem som den ryska socialdemokratin har grubblat över en tid tillbaka.

Autonomi och isolering är de mest utmärkande dragen hos den gamla organisationstypen. Det är därför lätt att förstå att ”*centralism!*” har blivit slagordet för dem som vill ha en omfattande nationell organisation. Centralism blev temat i den kampanj som har bedrivits av Iskra-gruppen¹ de senaste tre åren. Det var den kampanjen som gav upphov till kongressen i augusti 1903, en kongress som har kallats ryska socialdemokratiska partiets andra kongress, men i själva verket var dess konstituerande församling.

Vid partikongressen blev det klart, att termen ”centralism” inte helt täcker organisationsfrågan inom det ryska socialdemokratiska partiet. Återigen har vi fått lära oss, att ingen strikt formel kan erbjuda lösningen på något problem inom den socialistiska rörelsen.

”*Ett steg framåt – två steg tillbaka*”, författad av Lenin, en framstående medlem av Iskra-gruppen, är en metodisk framställning av de idéer som framförts av ultracentralisterna i den ryska rörelsen. Den ståndpunkt som i denna bok förs fram med ojämförlig styrka och logik, är den skoningslösa centralismen. Den första princip som slås fast är att det är nödvändigt att välja ut alla aktiva revolutionärer och av dem bilda en särskild kår. Detta för att skilja dem från den revolutionära men oorganiserade massan som omger denna elit.

Lenins tes är att partiets centralkommitté måste få privilegiet att utnämna alla lokala partikommittéer. Den ska ha rätt att förordna verkställande organ i alla lokalavdelningar, från Genève till Liège, från Tomsk till Irkutsk. Den ska också ha rätt att påtvinga alla dessa sina egna färdiga regler och stadgar. Den ska ha rätt att döma i sådana frågor som upplösning och bildande av lokala organisationer utan att någon kan överklaga besluten. På detta sätt skulle centralkommittén efter eget behag kunna bestämma sammansättningen av både partiets centrala organ och partikongressen. Centralkommittén skulle bli den enda tänkande delen i partiet. Alla andra grupperingar skulle bli dess lydiga lemningar.

Lenin menar, att föreningen av den socialistiska massrörelsen och en sådan strängt centraliserad organisationstyp är en specifik princip i den revolutionära marxismen. För att stödja denna tes lägger han fram en hel rad argument som vi nu ska se litet närmare på.

¹ *Iskra* (Gnistan) utkom med sitt första nummer i december 1900 i Tyskland som organ för den ryska socialdemokratin. Lenin ingick i redaktionen och spelade där en framträdande roll bl a i arbetet på att förbereda partiets andra kongress. Den hölls i London 1903 och ledde till splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker på frågan om partiets organisatoriska uppbyggnad. Kring slutet av 1903 övergick *Iskra* till att bli ett organ för mensjeviker.

Allmänt talat kan man inte förneka, att den socialdemokratiska rörelsen har en stark inneboende tendens till centralisering. Denna tendens kommer från kapitalismens ekonomiska struktur, som huvudsakligen är en centraliserande faktor. Den socialdemokratiska rörelsen verkar inom den stora borgerliga staten. Dess uppgift är att inom nationalstatens gränser representera proletariatets klassintressen och att ställa gemensamma intressen mot alla lokala intressen och gruppintressena.

Därför är socialdemokratin i regel motståndare till alla yttringar av lokalism och federalism. Den strävar efter att förena alla arbetare och alla arbetarorganisationer till ett enda parti oavsett nationella, religiösa och yrkesmässiga skillnader. Socialdemokratin överger denna princip till förmån för federalismen endast i undantagsfall, som t.ex. i kejsardömet Österrike-Ungern.

Det är klart att den ryska socialdemokratin inte bör organiseras som en federativ klump, bestående av en massa nationella grupper. Det bör snarare bli ett enhetligt parti för hela tsarriket. Men det är inte det, som vi ifrågasätter här. Vad vi diskuterar, är hur stark centralisering som är nödvändig inom ett enat ryskt parti i perspektivet av de speciella förhållanden, som partiet har att verka under.

Socialdemokratiska partiet har ju vissa uppgifter som organ för klasskampen. Och ser man problemet ur denna synvinkel, så verkar det först som om partiets makt och styrka är direkt beroende av, att man kan centralisera det. Men dessa formella uppgifter finns inom alla aktiva partier. När det gäller socialdemokratin, betyder de mindre än de historiska förutsättningarna.

Den socialdemokratiska rörelsen är den första i klassamhällets historia, som i alla sina utvecklingsskedena hela tiden räknar med massornas organisering och direkta, självständiga handlande.

Härigenom skapar socialdemokratin en typ av organisation som helt och hållet skiljer sig från den som fanns hos tidigare revolutionära rörelser, som t ex. jakobinernas och Blanqui-anshängarnas rörelser.²

Lenin tycks nonchalera detta faktum, när han i sin bok (sid. 140) påstår att, den revolutionära socialdemokraten inte är någonting annat än "en jakobin som är oupplösligt förenad med det organiserade proletariatet, ett proletariat som har blivit medvetet om sina klassintressen".

För Lenin är skillnaden mellan socialdemokrati och blanquism inte särskilt stor. Han menar, att vi istället för en handfull konspiratörer har fått ett klassmedvetet proletariat. Då glömmar han att hans uppfattning av denna skillnad kräver en fullständig omvärdering av våra organisationsidéer och även en helt annan innebörd i begreppet centralism och i förhållandet mellan partiet och själva kampen.

Blanquismen räknade inte med att arbetarklassen skulle delta med direkt handlande. Därför behövde man inte heller organisera folket för revolutionen. Folket skulle spela sin roll bara i själva revolutionsögonblicket. Förberedelserna skulle skötas av en liten grupp revolutionärer som hade rustat sig för kuppen. Ja, det var till och med så, att för att den revolutionära konspirationen, skulle lyckas så ansågs det vara bäst att hålla massan på avstånd från konspiratörerna. Orsaken till att blanquisterna kunde hitta på något sådant var, att det inte fanns någon närmare kontakt mellan organisationens konspirationer och folkmassornas dagliga kamp.

² Louis Auguste Blanqui (1805-1881). Fransk revolutionär socialist, organisatör av många revolutionsförsök och hemliga sällskap. Tillbringade 34 år av sitt liv i fängelse. En central tankegång hos honom var att arbetarna genom en överrumplande kupp skulle tillvälla sig kontrollen över statsmakten. – Jakobinerna organiserade den radikalaste och minst kompromisslösa flygeln under den franska revolutionen.

Blanquistrevolutionärernas taktik och konkreta uppgifter hade inte mycket med den grundläggande klasskampen att göra. De improviserade fritt. Och därför kunde de bestämma i förväg. De blev till en färdigarbetad plan. Som en följd av detta blev organisationens ordinarie medlemmar reducerade till verkställande organ, som utförde på förhand givna order, bestämda av någon utanför deras verksamhetsområde. De blev centralkommitténs redskap. Här ser vi en annan egendomlighet hos konspirationscentralismen – partisektionernas absoluta och blinda underkastelse under styrelsens vilja, och utbredningen av styrelsens auktoritet till alla delar av organisationen.

Socialdemokratin, däremot, arbetar på ett radikalt annorlunda sätt. Den växer fram som en historisk nödvändighet ur den grundläggande klasskampen. Och den sprider sig och utvecklas i enlighet med följande dialektiska motsägelse: den proletära armén rekryteras och blir medveten om sina mål under själva striden. Partiorganisationens verksamhet, proletärernas växande medvetande om kampens mål, kampen själv – dessa tre ting kan inte skiljas åt tidsmässigt och mekaniskt. De är bara olika aspekter på samma process. Socialdemokratin har bara allmänna principer för kampen och inte någon färdig strategi som en centralkommitté kan lära medlemmarna i partiet på samma sätt som man utbildar militära förband. Dessutom varierar det socialistiska partiets inflytelsesfär ständigt med kampens framgångar och motgångar, under det att organisationen skapas, och växer.

Därför kan inte en socialdemokratisk centralism grundas på partimedlemmarnas blinda lydnad och mekaniska underkastelse under partistylelsen. Därför kan inte den socialdemokratiska rörelsen tillåta, att man bygger en lufttät skiljemur mellan å ena sidan proletariatets klassmedvetna kärna som redan finns inom partiet och å andra sidan de delar av proletariatet som finns utanför partiet, ute bland folket.

Lenin bygger sin centralism på följande två principer:

1. Alla partiorgan skall in i minsta detalj blint underkasta sig partistylelsen, som ensam har att tänka, leda och besluta.
2. Kärnan av organiserade revolutionärer skall omsorgsfullt skiljas från sin sociala och revolutionära miljö.

En sådan typ av centralism är enbart ett överflyttande av blanquismens organisationsprinciper till den socialistiska arbetarklassens massrörelse.

I enlighet med denna uppfattning definierar Lenin sin ”revolutionära socialdemokrat” som en jakobin som är förenad med det organiserade proletariatet, ett proletariat som har blivit medvetet om sina klassintressen”.

I själva verket är inte socialdemokratin förenad med det organiserade proletariatet. Det är proletariatet självt. Och därför är socialdemokratisk centralism helt och hållet olik blanquistisk centralism. Den kan bara vara vissa grupper och individers samlade vilja, nämligen de grupper och individer som är representativa för arbetarklassens mest klassmedvetna, militanta och avancerade delar. Den är, så att säga det avancerade proletariatets ”själv-centralism”. Det är majoritetens styre inom partiet.

De nödvändiga villkoren för ett förverkligande av socialdemokratisk centralism är: 1. Existensen av en stor skara arbetare som utbildats för den politiska kampen. 2. Möjlighet för arbetarna att utveckla sin egen politiska verksamhet genom inflytande på det offentliga livet, partipressen, offentliga kongresser, etc.

Dessa villkor är ännu inte helt uppfyllda i Ryssland. När det gäller det första villkoret, kan man nu bara se embryot till en proletär förtrupp medveten om sina klassintressen och med förmåga till självstyrelse i den politiska verksamheten. All socialistisk agitation och

organisation borde syfta till att påskynda bildandet av en sådan förtrupp. Det andra villkoret kan bara uppfyllas under en regim som tillåter fri politisk verksamhet.

Lenin förkastar helt och hållet dessa slutsatser. Han är övertygad om att det i Ryssland redan finns alla nödvändiga förutsättningar för ett mäktigt och centraliserat parti. Han förklarar, att ”det är inte längre är proletärerna utan istället vissa intellektuella i vårt parti som behöver undervisas i organisations- och disciplinfrågor” (sid. 145). Han förhåller sig till fabriken som uppfostrande betydelse. Fabriken, säger han, vänjer proletariatet vid ”disciplin och organisation” (sid. 147).

När Lenin säger detta, visar han åter, att hans uppfattning om socialistisk organisation är helt mekanisk. Den disciplin som Lenin talar om inhamras i arbetarklassen inte bara av fabriken utan också av den militära apparaten och den statliga byråkratin – av hela den auktoritära borgerliga staten.

Vi gör oss skyldiga till självbedrägeri och missbruk av ord, om vi använder en och samma term – disciplin – för att beskriva så olika företeelser som: 1. avsaknaden av tanke och vilja hos en tusenlemmad robot, som rör sig automatiskt, och 2. den spontana samordningen av medvetna politiska handlingar hos en grupp människor. Vad finns det gemensamt mellan den lydiga undergivenheten hos en förtryckt klass och den organiska självdisciplinen hos en klass som kämpar för sin frigörelse?

Självdisciplin inom socialdemokratien betyder inte, att man ersätter de borgerliga härskarnas herravälde med den socialistiska centralkommitténs herravälde. Arbetarklassen kommer att få en annan sorts disciplin, den socialistiska, frivilligt påtagna självdisciplinen. Och den har ingenting att göra med den disciplin som kapitaliststaten tvingat på arbetarna. Nej, den kommer när man utrotar det gamla samhällets lydighet och servilitet.

Centralism är i socialistisk mening inte något absolut, som kan tillämpas i vilken fas som helst i arbetarrörelsens utveckling. Den är en tendens, som förverkligas i samma takt som den utveckling och politiska träning som arbetarmassorna uppnår under sin kamp.

Det finns inte de nödvändiga förutsättningarna för att denna typ av centralism helt och hållet skall kunna förverkligas i den ryska rörelsen. Och utan tvivel är detta ett svårt hinder för rörelsen.

Absolut makt åt centralkommittén (som på något mystiskt sätt skulle representera de andras vilja) istället för det majoritetsväldet bland partiets medvetna arbetare som än så länge inte går att förverkliga – detta skulle innebära, att arbetarmassorna inte kunde få någon öppen kontroll över partiorganen. Istället skulle det bli så att centralkommittén kontrollerade det revolutionära proletariatet. Det är ett misstag att tro, att detta skulle kunna bli endast ett ”provisorium”.

Den ryska arbetarrörelsens historia visar det tvivelaktiga värdet av en sådan centralism. Lenin vill ha en allsmäktig centralmakt med obegränsad rätt att kontrollera och intervensera. Givetvis kommer denna makt inte att inskränkas till rent tekniska frågor som förvaltning av fonder, fördelningen av uppgifter inom propaganda och agitation och distributionen av trycksaker. Det politiska syftet med ett organ med så stor makt är förstärkt endast om det gäller utarbetandet av en enhetlig aktionsplan, i det fall centralorganet tar initiativet till en omfattande revolutionär verksamhet.

Men vad har man hittills gjort för erfarenheter inom den ryska socialistiska rörelsen? De mest lyckade och fruktbara förändringarna i den taktiska politiken under de senaste tio åren har inte varit några påfund som kommit från vissa ledare och ännu mindre från några centrala organ. De har alltid varit spontana produkter av en jäsande rörelse. Så var det under den ryska

arbetarrörelsens första stadium, som började med den gigantiska strejken i Petersburg 1896, som inledde det ryska proletariats ekonomiska massaktioner.³ Den andra fasen, de politiska gatudemonstrationerna, inleddes helt spontant genom studentoroligheterna i S:t Petersburg i mars 1901⁴, Generalstrejken i Rostov Don 1903, som utgjorde nästa taktiska vändpunkt i det ryska proletariats rörelse, var också en spontan handling. "Helt av sig själv" utvidgades strejken till att omfatta även politiska demonstrationer gatuationer och stora utomhusmöten. Inte ens den mest optimistiske revolutionär hade kunnat drömma om något sådant några år tidigare.

Vår sak gynnades mycket av dessa händelser. Men när det gällde initiativ och ledning spelade inte de socialdemokratiska organisationerna någon större roll för utvecklingen. Visserligen var det så att dessa organisationer inte var särskilt förberedda för sådana händelser men detta faktum kan inte förklara revolutionärernas obetydliga roll. Inte heller kan det förklaras 'av att det inte fanns någon sådan allsmäktig central partiapparat som Lenin vill ha. Om en sådan dirigerande institution funnits, skulle förmodligen lokalkommittéernas oordning ökat ytterligare genom att skillnaden mellan massans häftiga angrepp och den officiella socialdemokratins försiktiga hållning betonats. Samma fenomen – att de centrala partiorganen spelar en mycket obetydlig roll när det gäller att utarbeta kampformerna – kan man se i Tyskland och andra länder idag. Socialdemokratins kampformer är överhuvudtaget inte någonting som man kan "hitta på". De är resultatet av en rad skapande handlingar i den ofta helt spontana klasskampen, medan man prövar sig fram.

Det medvetna kommer efter det omedvetna. Den subjektiva logiken hos de mänskliga varelser som deltar i det historiska skeendet kommer efter det historiska skeendets logik. Ledarinstitutionerna i socialistpartiet utgör alltid en konservativ kraft. Erfarenheten visar att varenda gång som arbetarrörelsen vinner terräng så utnyttjas detta till det yttersta av dessa institutioner. Och samtidigt förvandlar de framgångarna till det slags fästning, som understödjer vidare framsteg.

Det tyska socialdemokratiska partiets nuvarande taktiska politik har vunnit allmän uppskattning, eftersom den är både smidig och fast på en gång. Detta är ett tecken på partiets fina anpassning in i minsta detalj i vardagens arbete. Partiet har metodiskt studerat alla tänkbara möjligheter under dessa förhållanden. De vet hur man ska utnyttja dem utan att behöva ändra på sina principer.

Men just fulländningen av denna anpassning förhindrar nu vidare utblick. Det finns en tendens inom partiet att betrakta den parlamentariska taktiken som den socialistiska verksamhetens enda och oföränderliga taktik. Folk vägrar t.ex. att överväga den möjligheten (som förespråkats av Parvus⁵) att vi måste ändra taktik, om den allmänna rösträtten skulle avskaffas i Tyskland. Och det trots att den tyska socialdemokratins ledare anser att en sådan förändring är tänkbar.

En sådan tröghet beror till stor del på att det är mycket besvärligt att i de abstrakta hypotesernas tomrum göra sig en föreställning om politiska situationer som ännu inte existerar. Det står klart, att det viktiga för socialdemokratin inte är att göra i ordning en uppsättning direktiv,

³ Sommaren 1896 utkämpade 30 000 textilarbetare i St Petersburg under tre veckor en delvis framgångsrik strejk.

⁴ Den 4 mars 1901 förekom våldsamma sammanstötningar mellan studenter och polis/militär i St Petersburg till följd av protester mot den tsaristiska studentpolitiken.

⁵ Pseudonym för Alexandr Helphand (1867-1924), ryskfödd socialist; vid denna tid verksam inom den tyska socialdemokratins yttersta vänsterflygel, där han åtnjöt stor respekt som marxistisk skribent. Han lämnade dock snart den socialistiska rörelsen och gick en äventyrlig karriär till mötes; under första världskriget var han bl a generalleverantör till den turkiska armén.

som är klara att användas i alla kommande situationer. I stället gäller det, att för det första uppmuntra till en riktig historisk värdering av de kampformer som svarar till de givna situationerna, och för det andra att skapa en förståelse för dels föränderligheten i det nuvarande skedet och dels den oundvikliga ökningen av den revolutionära spänningen när klasskampens slutliga mål närmar sig.

Om vi, i enlighet med Lenins önskemål, tillåter att partiets centrala organ får en sådan absolut makt av negativ karaktär, så stärker vi den konservatism som alltid finns hos sådana organ, och det kommer att bli farligt. Men om vi vill att det socialistiska partiets taktik skall utformas inte av en centralkommitté utan av hela partiet, eller ännu bättre av hela arbetarrörelsen, då är det klart att partiets sektioner och federationer behöver handlingsfrihet. Och en sådan frihet är det enda som kan få dem att utveckla sin revolutionära initiativkraft och att utnyttja alla en situations möjligheter. Lenins auktoritära ultracentralism är full av dödas ben. Den är inte någon positiv eller skapande idé. Lenin försöker inte göra partiets verksamhet mera fruktbar. I stället är hans mål att själv kunna kontrollera partiet. Han vill krympa rörelsen, inte utveckla den. Han vill slå rörelsen i bojor, inte ena den.

För närvarande skulle ett sådant experiment bli dubbelt farligt för den ryska socialdemokratien. Den står inför en rad avgörande slag mot tsarismen. Den skall just gå in, eller har just gått in, i ett skede av skapande verksamhet i ökande takt. Och under denna period kommer den att (som vanligt under en revolutionär period) utöka sitt område, och den kommer att spontant gå framåt med stora steg. Att i detta ögonblick försöka binda partiets initiativkraft, att omge det med taggtrådsstängsel, det är att göra det oförmögat att genomföra dagens stora uppgifter.

De allmänna idéer som vi här har lagt fram om den socialistiska centralismen räcker inte som bas för ett förslag till stadgar som kan passa det ryska partiet. Slutgiltigt kan sådana stadgar bestämmas bara av de förhållanden under vilka en organisation verkar under en viss epok. Problemet för rörelsen i Ryssland är hur man skall sätta en stor proletär organisation i rörelse. Inga stadgar kan vara ofelbara. De måste gå igenom eldprovet.

Men utifrån vår allmänna uppfattning om socialdemokratins organisationsprinciper tycker vi det är viktigt att säga, att den socialistiska *andan* kräver – särskilt när masspartiet nyss har börjat bildas – att det blir samordning och enighet inom rörelsen och inte en stel underkastelse under en rad förordningar. Om partiet har förmåga till politisk rörlighet kombinerad med en orubblig lojalitet till våra principer och en strävan efter enighet, då kan vi lita på att alla brister i partiets stadgar kommer att bli avhjälpta. Det som bestämmer värdet av den eller den organisationsformen är för oss inte bokstaven utan den levande ande som tillförs organisationen genom medlemmarna.

II.

Så långt har vi behandlat problemet centralism med utgångspunkt från socialdemokratins allmänna principer, och i viss utsträckning även i perspektivet av de speciella ryska förhållandena. Men den militära ultracentralism Lenin och hans vänner talar för är inte en följd av tillfälliga meningsskiljaktigheter. Det sägs, att den har att göra med en kampanj mot *opportunisten* som Lenin har fört på alla nivåer.

”Det är viktigt”, säger Lenin (sid. 52) ”att smida ett mer eller mindre effektivt vapen mot opportunisten”. Han tror, att opportunisten härstammar från de intellektuellas karaktäristiska böjelse för decentralisering, från deras motvilja mot sträng disciplin och ”byråkrati”, trots att detta är nödvändigt för att partiet skall kunna fungera.

Lenin säger, att de intellektuella förblir individualister och strävar efter nihilism även efter det att de anslutit sig till det socialdemokratiska partiet. Enligt honom är det bara bland de

intellektuella som man kan se ett avståndstagande från centralkommitténs absoluta makt. Lenin menar, att den verkliga proletären genom att följa sin klassinstinkt finner ett slags vällustig njutning i att överlämna sig i det fasta ledarskapets och den skoningslösa disciplinens järngrepp. ”Att motsätta sig byråkrati och sträva efter demokrati”, skriver Lenin, ”är att förkasta den revolutionära socialdemokratins organisationsprincip och godta opportunistens organisationsmetoder”. (sid. 151)

Han säger, att en sådan konflikt mellan centralstyrelse och självstyrelse finns i alla länder där reformism och revolutionär socialdemokrati möts ansikte mot ansikte. Han pekar särskilt på den senaste striden inom den tyska socialdemokratien, som gällde frågan om hur mycket handlingsfrihet som partiet kan ge till socialistiska ledamöter av lagstiftande församlingar.

Låt oss se lite närmare på de här parallellerna som Lenin dragit upp.

Först och främst måste vi betona, att förhållandet av proletärernas förmodade medfödda genialitet i fråga om socialistisk organisation inte i och för sig måste vara tecken på ett ”revolutionärt marxistiskt” sinnelag. Inte heller behöver den allmänna misstron mot intellektuella vara det. Det är mycket lätt att visa att sådana argument själva är ett uttryck för opportunism.

Motsättningen mellan de rent proletära elementen och de icke-proletära intellektuella i arbetarrörelsen framställs som en ideologisk stridsfråga av följande riktningar: De franska syndikalisternas halvanarkism, som har ”Varning för politikern!” som lösenord. De engelska fackföreningarna som är fulla av misstro mot de ”socialistiska visionärerna”. Och, om vi är korrekt informerade, den ”rena ekonomismen”, för en tid sedan representerad inom den ryska socialdemokratien av *Rabotjaja Mysl*, som trycktes i hemlighet i S:t Petersburg.

I de flesta västeuropeiska socialistiska partier finns det utan tvekan ett samband mellan opportunism och de ”intellektuella”, lika sant som det finns ett samband mellan opportunism och decentralistiska tendenser inom arbetarrörelsen.

Men ingenting är mera främmande för det marxistiska tänkesättets historiskt-dialektiska metod än att skilja sociala företeelser från sitt historiska sammanhang, och att lägga fram dessa företeelser som abstrakta formler, som kan tillämpas på alla tänkbara förhållanden.

Om vi resonerar i abstrakta termer, kan vi säga, att den ”intellektuelle” är ett socialt element som kommer från borgarklassen och därmed är främmande för proletariatet. Han går med i den socialistiska rörelsen inte på grund av sina naturliga klassintressen utan trots dessa. Och av denna anledning har han lättare att göra opportunistiska avvikelser än proletären. Av den sistnämnda kan vi vänta, att han finner en säker revolutionär stödjepunkt i sina klassintressen, så länge han inte lämnar sin ursprungliga miljö, den arbetande massan. Men den konkreta form som denna den intellektuellas böjelse åt opportunismen får, och framförallt på vilket sätt denna tendens kommer till uttryck i organisatoriska frågor, beror alltid på hans särskilda sociala miljö.

Borgerlig parlamentarism utgör den sociala grunden för de företeelser som Lenin observerat i de tyska, franska och italienska socialistiska rörelserna. Denna parlamentarism är grogrunden för alla opportunistiska tendenser som nu finns inom den västeuropeiska socialdemokratien.

Den svaga parlamentarism som vi nu har i Frankrike, Italien och Tyskland skapar en grund för sådana villfarelser hos den nuvarande opportunismen som övervärdering av sociala reformer klass- och partisamarbete, hopp om fredlig utveckling mot socialismen etc. Och detta är möjligt genom att intellektuella i sin verksamhet som parlamentariker placeras ovanför huvudena på proletariatet och genom att intellektuella och proletärer skiljs åt inom det socialistiska partiet. Allt efter som arbetarrörelsen växer, blir parlamentarismen en språng-

bräda för politiska karriärister. Det är därför så många av borgarklassens ambitiösa men misslyckade politiker samlas under de socialistiska partiernas fanor. En annan källa till opportunisten av idag är de stora socialdemokratiska organisationernas väldiga inflytande och materiella tillgångar.

Partiet är ett bålverk som skyddar klassrörelsen mot avvikelser i riktning mot mera borgerlig parlamentarism. För att kunna segra måste dessa tendenser förstöra bålverket. De måste upplösa proletarietets aktiva, klassmedvetna del till den formlösa massa, som "väljarkåren" utgör.

Det är så idéer om "självstyre" och decentralisering uppstår i våra socialdemokratiska partier. Vi märker, att dessa idéer tjänar bestämda politiska syften. Man kan inte, som Lenin, förklara dem genom att hänvisa till den intellektuelles psykologi och hans förmodade brist på stabilitet. Man kan endast förklara dem genom att betrakta den borgerliga parlamentariske politikerns behov, det vill säga genom opportunistisk politik.

Läget är helt annorlunda i det tsaristiska Ryssland. Opportunisten i den ryska arbetarrörelsen är allmänt sett inte en biprodukt till socialdemokratins styrka eller borgarklassens sönderfall. Den är en följd av det ryska samhällets efterblivenhet i politiskt avseende.

I Ryssland rekryteras de intellektuella till socialismen från en enklare och betydligt mindre borgerlig miljö än i Västeuropa. I förening med den ryska proletära rörelsen omognad åstadkommer denna omständighet ett teoretiskt kringflackande, som sträcker sig från ett fullständigt förnekande av den politiska aspekten på arbetarrörelsen till den enfaldiga tron på effektiviteten av enstaka terroristdåd, eller till och med fullständig politisk likgiltighet dränkt i liberalismens och Kant-idealismens träsk.

Men den intellektuelle inom den ryska socialdemokratiska rörelsen kan endast med svårighet lockas till oordning och upplösning. Det strider nämligen mot det allmänna synsättet i den intellektuelles miljö i Ryssland. Det finns inget borgerligt parlament i Ryssland som kan stödja en sådan tendens.

Den Västeuropeiska intellektuelle som för närvarande bekänner sig till "kulten av jaget" och som färgar även sin längtan efter socialism med en aristokratisk moral, han är inte representativ för den borgerliga intelligentian "i allmänhet". Han representerar bara en viss fas i den sociala utvecklingen. Han är resultatet av det borgerliga förfallet.

I Ryssland däremot, brukar den intellektuelle som gått med i socialiströrelsen låta sina utopiska eller opportunistiska drömma livnära sig på teoretiska formler i vilka jaget inte upphöjs utan trycks ner, i vilka självförnekelsens och försoningsoffrets moral är den ledande principen.

Narodniki ("populisterna") av 1875 uppmanade den ryska intelligentian att försvinna i bondemassan. De överciviliserade efterföljarna till Tolstoj talar idag om att fly bort till "det enkla folkets" liv. På samma sätt vill "den rena ekonomismens" förkämpar i den ryska socialdemokratien, att vi ska böja oss för arbetets "valkiga hand".

Om vi i stället för att på Ryssland mekaniskt tillämpa formler som utarbetats i Västeuropa närmar oss organisationsproblemen utifrån de särskilda ryska förutsättningarna, så kommer vi till slutsatser som är diametralt motsatta Lenins.

Att pådyvla opportunisten en oföränderlig kärlek till en viss organisationsform, dvs. decentralism, det är att tappa själva kärnan i opportunisten.

När det gäller organisationsfrågan, eller vilken annan fråga som helst, så känner opportunisten bara till en princip: frånvaron av principer. Opportunisten väljer sitt sätt att handla med

syftet att det skall passa med de förutsättningar som finns för tillfället, förutsatt att dessa ser ut att leda till målet i fråga.

Om vi i likhet med Lenin definierar opportunisten som den tendens som förlamar arbetarklassens oberoende revolutionära rörelse och förvandlar den till en grupp ambitiösa borgerliga intellektuella, då måste vi också erkänna, att i en arbetarrörelses första stadium sker detta mycket lättare genom sträng centralisering (sic!) än genom decentralisering. Det är genom extrem centralisering som en ung utbildad proletär rörelse mest fullständigt kan komma i händerna på de intellektuella ledare som sitter i en centralkommitté.

Även i Tyskland möttes förkämpar för de två motsatta organisationstyperna i diskussioner. Det var i den socialdemokratiska rörelsens *begynnelse* innan det uppstått en fast kärna av medvetna proletärer och innan man fått en taktisk politik grundad på erfarenhet. ”Allmänna tyska arbetarföreningen”, grundad av Lassalle stod för extremt centralstyre. Självstyrelsens princip stöddes av det parti som bildades vid kongressen i Eisenach under medverkan av W. Liebknecht och A. Bebel.⁶

”Eisenach-männens” taktik var helt förvirrad: Men ändå bidrog de betydligt mer till väckande av klassmedvetande hos de tyska massorna än vad Lassalle-anhängarna gjorde. Mycket tidigt spelade arbetarna en framträdande roll i detta parti (vilket visades genom de många arbetarpublikationerna i provinserna), och rörelsen utbreddes sig snabbt. Samtidigt ledde Lassalle-anhängarna sina trogna från det ena misslyckandet till det andra – trots alla sina experiment med diktatorer.

Allmänt talat föredrar de opportunistiska intellektuella en sträng, despotisk centralism vid en tidpunkt då de revolutionära elementen bland arbetarna ännu saknar sammanhållning och då rörelsen trevar sig fram, som i Ryssland idag. I ett senare utvecklingsskede under ett parlamentariskt styre och då det finns ett starkt arbetarparti då framträder de opportunistiska tendenserna hos de intellektuella som en böjelse för ”decentralisering”.

Om vi antar den ståndpunkt som Lenin påstår är hans egen, och är rädda för de intellektuellas inflytande i den proletära rörelsen så kan vi inte tänka oss någon större fara för det ryska partiet än Lenins organisationsplan. Ingenting kommer mera säkert att förslava en ung arbetarrörelse under en makthungrig intellektuell elit än denna byråkratiska tvångströja, som kommer att förlama rörelsen och förvandla den till en robot som styrs av en centralkommitté. Å andra sidan finns det ingen säkrare garanti mot opportunistiska intriger och personlig maktsträvan än proletariatets fria revolutionära handlande. Och det ger också arbetarna politisk ansvarskänsla och självtillit.

Det som idag bara är ett spöke som jagar Lenin i hans fantasi, kan bli verklighet i morgon.

Låt oss inte glömma bort, att den revolution som snart kommer att bryta ut i Ryssland blir en borgerlig och inte en proletär revolution. Detta förändrar radikalt villkoren för den socialistiska kampen. Även Rysslands intellektuella kommer snabbt att genomsyras av borgerlig ideologi. Socialdemokratin är för närvarande det ryska proletariatets enda vägledare. Men med detsamma efter revolutionen kommer vi att få se, hur borgarklassen, och framförallt de borgerliga intellektuella, försöker utnyttja massorna som ett trappsteg till makten.

⁶ Allgemeine Deutsche Arbeitervereinigung (Allmänna tyska arbetarförbundet) grundades 1863 av Ferdinand Lassalle, vars statssocialistiska inställning utsattes för skarp kritik av Marx. Deutsche Sozialdemokratische Arbeiter Partei. (Tysklands socialdemokratiska parti), ”eisenacharna”, grundades 1869 av Lassalle-motståndarna Wilhelm Liebknecht och August Bebel, som båda stod Marx nära. 1875 sammanslogs de båda partierna.

De borgerliga demagogernas gyckelspel underlättas bara, om det på nuvarande stadium blir så att spontant handlande, initiativkraft och politiskt medvetande hålls tillbaka och hämmas i sin utveckling genom förmynderskap av en auktoritär centralkommitté.

Ännu viktigare är, att den idé som ligger till grund för den odugliga centralismen är grundfalsk – idén att vägen till opportunism kan spärras genom paragrafer i partistadgarna.

Påverkade av de senaste händelserna i de socialistiska partierna i Frankrike, Italien och Tyskland, tror de ryska socialdemokraterna, att opportunism är något främmande som införts i arbetarrörelsen av representanter för den borgerliga demokratin. Om det är så, kan inga bestraffningar som är föreskrivna i partistadgarna hejda detta intåg. Tillströmningen av icke-proletära rekryter till proletariatets parti har djupliggande sociala orsaker, t.ex. småborgerlighetens ekonomiska sammanbrott, den borgerliga liberalismens bankrutt och den borgerliga demokratin urartning. Det är naivt att tro, att denna ström kan stoppas av en formel som är nedskrivna i stadgarna.

En handbok med regler kan leda verksamheten i en liten sekt eller en privat klubb. Men den historiska strömmen forsar utan vidare genom ett nätverk av de mest utstuderade paragrafer. Vidare är det inte sant, att man försvarar arbetarklassens intressen, om man stöter bort de element som slungas mot socialiströrelsen, när det borgerliga samhället faller sönder. Socialdemokratin har alltid hävdad, att den representerar inte bara proletariatets klassintressen utan också hela det nuvarande samhällets framstegssträvanden. Den representerar alla deras intressen som förtrycks av det borgerliga samhället. Detta får man inte förstå enbart i den bemärkelsen, att alla dessa intressen är inneslutna i det socialistiska programmet. Den historiska utvecklingen förvandlar teorin till verklighet. I egenskap av *politiskt parti* blir socialdemokratin en fristad för alla missnöjda element i vårt samhälle, dvs. för hela folket. Och det står i kontrast mot de kapitalistiska herrarnas ynkliga minoritet.

Men socialisterna måste alltid veta, hur man skall underordna lidandet, hatet och hoppet hos denna brokiga blandning under arbetarklassens högsta mål. Socialdemokratin måste innesluta den icke-proletära oppositionens uppror mot det nuvarande samhället inom gränserna för proletariatets revolutionära handlande. Den måste i sig införliva de element som kommer till rörelsen.

Detta är möjligt endast om socialdemokratin har hunnit få en stark, politiskt skolad proletär kärna som är tillräckligt klassmedveten för att, som hittills skett i Tyskland, ta på släp de klasslösa och småborgerliga element som går med i partiet. I detta fall kan strängare centralisering och hårdare disciplin formulerad i partistadgarna, bli en effektiv vakt mot den opportunistiska faran. Det var så den revolutionära socialistiska rörelsen i Frankrike försvarade sig mot jauréisternas kaos. En förändring av den tyska socialdemokratins stadgar i denna riktning skulle vara en mycket lämplig åtgärd.

Men även här är det fel att tänka på partistadgarna som ett vapen som är självtillräckligt. De kan bli ett kraftfullt medel som förstärker den proletära majoritetens vilja inom partiet. Men om det inte finns en sådan majoritet, så är alla hot på papperet, även de mest fruktansvärda straff, av noll och intet värde. Men tillströmningen av borgerliga element till partiet är långt ifrån den enda orsaken till de opportunistiska tendenser som nu börjar synas inom socialdemokratin. En annan orsak är själva naturen av den socialistiska verksamheten och de motsägelser som finns i den.

Proletariatets internationella rörelse mot sin fullständiga befrielse är något unikt. För första gången i civilisationens historia uttrycker nämligen folket sin vilja medvetet och i opposition mot alla styrande klasser. Men denna vilja kan inte tillfredställas inom det nuvarande systemet.

Men nu kan massan uppnå och stärka denna vilja enbart under den dagliga kampen mot den rådande sociala ordningen – dvs. inom gränserna för det kapitalistiska samhället.

Dels har vi massan – och dels massans historiska mål som ligger utanför det rådande samhället. Dels har vi den dagliga kampen – och dels den sociala revolutionen. Det är under sådana dialektiska motsättningar som socialiströrelsen arbetar.

Det visar sig, att denna rörelse avancerar bäst genom att hålla en kurs mitt emellan de båda faror som ständigt hotar den. Den ena faran är masskaraktärens försvinnande – den andra att den överger sitt mål. Den ena att den går tillbaka och blir en sekt – den andra faran att den blir en borgerlig socialreformistisk rörelse.

Det är därför meningslöst att i motsättning till den historiska erfarenheten en gång för alla försöka fastställa den revolutionära socialistiska kampens inriktning med formella metoder, som man tror ska skydda arbetarrörelsen mot alla möjligheter till opportunistiska avvikelser. Den marxistiska teorin är ett pålitligt hjälpmedel som ger oss möjlighet att känna igen och slå ner typiska yttringar av opportunism. Men den socialistiska rörelsen är en massrörelse. Farorna inom den kommer inte från lömska stämplingar av individer och grupper. De uppstår ur oundvikliga sociala förhållanden. Vi kan inte i förväg försäkra oss mot alla möjligheter av opportunistiska avvikelser. Sådana faror kan bara övervinnas av rörelsen själv – och då med hjälp av den marxistiska teorin, men först efter att dessa faror blivit påtagliga.

Från denna utgångspunkt tycks opportunismen vara resultatet av och en oundviklig fas i arbetarrörelsens historiska utveckling.

Den ryska socialdemokratien uppstod för en kort tid sedan. De politiska förhållanden under vilka den proletära rörelsen utvecklas i Ryssland är helt egenartade. I detta land är opportunismen till stor del en biprodukt till en trevande och experimenterande socialistisk verksamhet, som söker sig fram på mark som inte liknar någon annan i Europa.

I belysning härav är vi mycket förvånade över att höra påståendet att det skulle vara möjligt att undvika varje möjlighet till opportunism i den ryska rörelsen genom att skriva ner vissa ord – istället för andra – i partistadgarna. Ett sådant försök att driva ut opportunismen med besvärjelser på en bit papper kan visa sig bli mycket farligt – inte för opportunismen utan för den socialistiska rörelsen.

Om man stör den naturliga rytmen hos en levande varelse, så försvagar man den, och man minskar dess motståndskraft och stridslust – i detta fall inte bara mot opportunismen utan också (och det är säkert mycket viktigt) mot den rådande sociala ordningen. De metoder som föreslagits vänder sig mot det som de skulle försvara.

I Lenins ängsliga strävan att upprätta den allvetande och allsmäktige centralkommitténs förmyndarskap över en lovande och livskraftig arbetarrörelse för att skydda den mot varje felsteg, känner vi igen symptom på samma subjektivism som mer än en gång lagt hinder i vägen för det socialistiska tänkandet i Ryssland.

Det är roande att tänka på de egendomliga kullerbyttor som det aktningvärda mänskliga ”jaget” har fått göra i den moderna, ryska historien. Slagen till marken och nästan sönder-smulad av den ryska absolutismen tar ”jaget” hämnd genom att ägna sig åt revolutionär verksamhet. I skepnaden av en grupp konspiratörer och under namnet av den icke existerande Folkviljan sätter den sig på en tron och förklarar sig vara allsmäktig.⁷ Men motståndaren visar

⁷ Författaren syftar på perioden 1879-1883 med terroristdåd och mordet på Alexander II. Narodnaja Volja (Folkviljan) var en terroristisk utlöpare av den agrar-socialistiska rörelse, narodnikerna, som hävdade att Ryssland till skillnad från väst kunde uppnå en socialistisk samhällsordning med bönderna som ledande klass.

sig vara starkare. Knutpiskan triumferar, och den tsaristiska makten tycks vara det "legitima" uttrycket för historien.

Så småningom uppträder på scenen ett ännu legitimare barn till historien – den ryska arbetarrörelsen. För första gången läggs grunden till en verklig "folkvilja" på rysk mark.

Men här kommer "jaget" hos den ryske revolutionären fram igen! Det står på huvudet och förklarar sig åter vara historiens allsmäktige ledare – denna gång med titeln Hans Excellence det Ryska Socialdemokratiska Partiets Centralkommitté.

Den vige akrobaten tycks inte fatta, att den ende som idag förtjänar att vara ledare är arbetarklassens kollektiva "Jag". Arbetarklassen kräver rätten att få göra sina egna misstag och själv lära sig av historiens dialektik.

Låt oss tala rent ut. De misstag som en verkligt revolutionär arbetarrörelse begår är historiskt sett omätligt mycket fruktbarare och värdefullare än ofelbarheten hos den dugligaste centralkommitté.